

Kohtuasi C-234/89

[...]

Konkurents – Õlle tarnelepingud – Ühendusesisese kaubanduse mõjutamine – Grupierand
– Siseriiklike kohtute pädevus

[...]

EUROOPA KOHTU OTSUS

28. veebruar 1991*

[...]

Kohtuasjas C-234/89,

mille esemeks on Euroopa Kohtule EMÜ asutamislepingu artikli 177 alusel Oberlandesgericht Frankfurt am Maini (Saksamaa Liitvabariik) esitatud taotlus, millega soovitakse saada selles kohtus pooleli olevas vaidluses järgmiste poolte vahel:

Stergios Delimitis

ja

Henninger Bräu AG,

eelotsust EMÜ asutamislepingu artikli 85 ja komisjoni 22. juuni 1983. aasta määruse (EMÜ) nr 1984/83 (asutamislepingu artikli 81 lõike 3 kohaldamise kohta ainuõigusliku ostukokkuleppe liikide suhtes (EÜT L 173, lk 5, parandus EÜT 1984, L 79, lk 38)) tõlgendamise kohta,

EUROOPA KOHUS,

koosseisus: president O. Due, kodade esimehed G. F. Mancini, T. F. O'Higgins, J. C. Moitinho de Almeida ja M. Díez de Velasco, kohtunikud F. A. Schockweiler, F. Grévisse, M. Zuleeg ja P. J. G. Kapteyn,

kohtujurist: W. Van Gerven,

kohtusekretär: vanemametnik H. A. Rühl,

arvestades kirjalikke märkusi, mille esitasid:

- Stergios Delimitis, keda esindas advokaat Hans Thieme, Frankfurt,

- Henninger Bräu AG, keda esindas advokaat Gerd Becht, Frankfurt,

* Kohtumenetluse keel: saksa.

- Prantsuse valitsus, keda esindasid välisministeeriumi õigusosakonna talituse juhataja Edwige Belliard ja välisministeeriumi välisasjade sekretär Marc Giacomini,

- Euroopa Ühenduste Komisjon, keda esindas õigusnõunik Norbert Koch,

arvestades kohtuistungil ettekannet,

olles 20. juuni 1990. aasta kohtuistungil ära kuulanud suulised märkused, mille esitasid Stergios Delimitis, Henninger Bräu AG (esindaja: advokaat Frank Montag, Köln), ja komisjon,

olles 11. oktoobri 1990. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

1. Oberlandesgericht Frankfurt am Main esitas 13. juuli 1989. aasta määrusega, mis saabus Euroopa Kohtusse sama aasta 27. juulil, EMÜ asutamislepingu artikli 177 alusel mitu eelotsuse küsimust EMÜ asutamislepingu artikli 85 ja komisjoni 22. juuni 1983. aasta määruse (EMÜ) nr 1984/83 (asutamislepingu artikli 81 lõike 3 kohaldamise kohta ainuõigusliku ostukokkuleppe liikide suhtes (EÜT L 173, lk 5, parandus EÜT 1984, L 79, lk 38)) tõlgendamise kohta.

2. Need küsimused kerkisid esile ühe Frankfurdi baari endise pidaja Stergios Delimitise (edaspidi "baaripidaja") ja samas linnas asuva õlletehase Henninger Bräu AG (edaspidi "õlletehas") vahel. Vaidlus puudutab summat, mida õlletehas nõuab baaripidajalt nende vahel 14. mail 1985. aastal sõlmitud lepingu lõpetamise puhul, mis toimus baaripidaja nõudmisel.

3. Selle lepingu artikli 1 kohaselt annab õlletehas baaripidajale üürile toitlustusasutuse (*Gaststätte*). Lepingu artikkel 6 kohustab baaripidajat hankima vaadi-, pudeli- ja purgiõlut, õlletehase tooteid ja kaupu ning mittealkohoolseid jooke nimetatud õlletehase tütarettevõtetest. Sortiment on toodud õlletehase ja tema tütarettevõtete kehtivates hinnakirjades. Baaripidaja võib siiski osta teistes liikmesriikides asuvate ettevõtete õlut ja mittealkohoolseid jooke.

4. Peale selle sätestab artikkel 6, et baaripidaja peab ostma vähemalt 132 hektoliitrit õlut aastas. Kui ta ostab väiksema koguse, peab ta maksma oma kohustuste täitmatajätmise eest kahjutasu.

5. Baaripidaja lõpetas lepingu 31. detsembril 1986. Õlletehas oli seisukohal, et baaripidaja võlgneb talle veel 6032,15 Saksa marga suuruse summa, mis koosneb üürist, kindlast summast minimaalse ostukohustuse täitmata jätmise eest ning muudest kuludest. Õlletehas arvas eespool mainitud summa baaripidaja makstud üüritagatisest maha.

6. Baaripidaja vaidlustas õlletehase tehtud mahaarvamise ning esitas tolle vastu Landgericht Frankfurt am Mainile hagi, et mahaarvatud summat tagasi nõuda. Oma hagi põhjenduseks väidab ta muuseas, et leping oli vastavalt EMÜ asutamislepingu artikli 85

lõikele 2 õigustühine. 10. veebruari 1988. aasta otsusega jättis Landgericht hagi rahuldamata. Ta leidis, et leping ei mõjuta liikmesriikidevahelist kaubandust artikli 85 lõike 1 tähenduses, eriti sel põhjusel, et see jätab baaripidajale vabaduse hankida oma kaupa teistest liikmesriikidest, ning järelikult pole Landgerichti arvates oluline, et kõnealune leping ei vasta eespool viidatud määruses nr 1984/83 sätestatud grupierandi tingimustele.

7. Baaripidaja esitas Landgerichti otsuse vastu apellatsioonkaebuse Oberlandesgericht Frankfurt am Mainile, kes leidis, et Euroopa Kohtult tuleb taotleda eelotsust õlle tarnelepingute kokkusobivuse kohta ühenduse konkurentsieeskirjadega, ning esitas niisiis Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

"A – 1) Kas selline ainuõiguslikku ostukokkulepet sisaldav õlle tarneleping nagu kohtuasja poolte vahel sõlmitud leping eraldi võetuna võib liikmesriikidevahelist kaubandust EMÜ asutamislepingu artikli 85 lõike 1 tähenduses märkimisväärselt mõjutada, kuna ta kuulub samasuguste õlle tarnelepingute "kimpu" selles liikmesriigis – olenemata sellest, millise õlletehasega on tegemist – ning kuna riikidevahelise kaubanduse mõjutamise võimaluse hindamisel tuleb arvestada selle "lepingukimbu" mõju turule?

2) Jaatava vastuse korral esimesele küsimusele:

Kui suur peab olema end sel viisil sidunud ettevõtete protsent liikmesriigis, et see riikidevahelist kaubandust märkimisväärselt mõjutaks? Kas umbes 60%ne määr, millega Euroopa Ühenduste Komisjoni hinnangul on tegemist Saksamaa Liitvabariigis, on selleks piisav?

3) Eitava vastuse korral esimesele küsimusele:

Kas kõigi Saksamaa Liitvabariigis sõlmitud ainuõiguslikku ostukokkulepet sisaldavate õlle tarnelepingute kumulatiivset mõju turule ja/või konkreetsete lepingutingimuste sellesuunalist panust saab kindlaks teha asjaomase konteksti uurimise teel? Millised kriteeriumid on selle uurimise juures määravad ning kas selle juures on eriline tähtsus järgmistel aspektidel:

- selle õlletehase suurus, kes niisuguse kohustuse laseb võtta;
- ühes konkreetsetes lepingus sätestatud müügimaht;
- samalaadsete lepingute "kimbus" kindlaks määratud müügimaht;
- võetud kohustuste arv, kestus ja maht ning kui suured need on, võrreldes sõltumatute turustajate müüdü kogustega;
- rendilepingu raames baaripidaja poolt õlletehase, jookide tarnija või rendileandja ees võetud kohustused;
- kokkulepetega sidumata hulгимүүjate poolt toidlustusasutustele tehtud tarnete maht;
- välismaa tootjate ees võetud kohustuste maht;

- kindlatel geograafilistel aladel võetud kohustuste tihedus;
- võrdlus sõltumatu müügiga väljaspool toitlustusasutusi, müügi arengutendentsid selles sektoris;
- teiste müügipunktide avamise või ostmise võimalus?

4) Jaatava vastuse korral esimesele või kolmandale küsimusele:

Kas õlle ostuleping, mis lubab baaripidajal selgesõnaliselt osta teistest liikmesriikidest pärinevat õlut (erand (*Öffnungsklausel*)), ei saa juba põhimõtteliselt riikidevahelist kaubandust mõjutada või oleneb see ka sellest, kas ja mil määral on sätestatud minimaalne ostukohustus, ning sellest, kuidas leping reguleerib õlletehase õigusi (kahjutasu, lõpetamine) väiksema koguse ostmise korral?

B – 1) Kas määruse (EMÜ) nr 1984/83 artiklis 1 ja artikli 6 lõikes 1 sätestatud grupierandi tingimused on täidetud, kui ostukohustusega hõlmatud joogid ei ole lepingu tekstis loetletud, vaid seal on sätestatud, et sortiment tuuakse ära õlletehase parajasti kehtivas hinnakirjas?

2) Kas siis, kui õlleostuleping sisaldab mittealkohoolsete jookide ostukohustust ega sisalda sealjuures soodsamate tingimuste klauslit määruse (EMÜ) nr 1984/83 artikli 8 lõike 2 punkti b tähenduses, lakkab see leping kuulumast EMÜ asutamislepingu artikli 85 lõikest 1 määruse (EMÜ) nr 1984/83 alusel tehtavate erandite hulka, nagu võiks arvata nimetatud määruse artikli 2 lõike 1 ning komisjoni 22. juuni 1963. aasta teatise (määruste (EMÜ) nr 1983/83 ja (EMÜ) nr 1984/83 kohta) punkti 17 sätete põhjal nende koosmõjus, või muudab see vastavalt EMÜ asutamislepingu artikli 85 lõikele 2 õigustühiseks kõigest selle konkreetse ostukohustuse, kuna eraldi võttes on see kohustus vastavalt määruse (EMÜ) nr 1984/83 artikli 2 lõikele 1 lubatav?

C – Kas EMÜ asutamislepingu artikli 85 kohaldamisalasse kuuluva õlleostulepingu puhul, mis ei vasta määruse (EMÜ) nr 1984/83 grupierandi tegemise tingimustele, on alati vaja üksikerandit või on siseriiklik kohus pädev lugema seda lepingut kehtivaks, kui tegemist on vaid tühise kõrvalekaldumisega määruse grupierandit käsitlevatest sätetest?"

8. Põhikohtuasja õiguslik raamistik, vaidluse taust, menetluse käik ja Euroopa Kohtule esitatud kirjalikud märkused on ulatuslikumalt esitatud kohtuistungis ettekandes. Need kohtutoimikute materjalid leiavad alljärgnevalt käsitlemist vaid niivõrd, kui niivõrd see on Euroopa Kohtu arutluskäigu seisukohalt vajalik.

9. Kolme esimese, A-ga tähistatud küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, milliseid kriteeriume tuleks arvestada, et uurida, kas õlle tarneleping on EMÜ asutamislepingu artikli 85 lõikega 1 kooskõlas. Neljanda A-ga tähistatud küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt, kas need kriteeriumid on siis teistsugused, kui õlle tarneleping sisaldab erandit, mis lubab selgesõnaliselt teistest liikmesriikidest kaupa hankida. B-ga tähistatud küsimused käivad määruse nr 1984/83, eriti selle artiklite 6 ja 8 tõlgendamise kohta. Viimane, C-ga tähistatud küsimus puudutab siseriikliku kohtu pädevust EMÜ asutamislepingu artikli 85 kohaldamise alal õlle tarnelepingu suhtes, kui see ei vasta määrusega nr 1984/83 ette nähtud erandi tegemise tingimustele.

Õlle tarnelepingute kokkusobivus asutamislepingu artikli 85 lõikega 1

10. Õlle tarnelepingutes on üldiselt ette nähtud, et tarnija võimaldab edasimüüjale teatavaid majanduslikke ja rahalisi hüvesid, näiteks annab sooduslaenu, üürib talle toitlustusasutuse pidamiseks ruume ja annab tema käsutusse tehnilise sisseseade, mööbli ja muu toitlustusasutuse pidamiseks vajaliku varustuse. Nende hüvede eest kohustub edasimüüja tavaliselt hankima lepingus käsitletavaid tooteid teatava aja jooksul ainult selle tarnija käest. Sellele ainuostukohustusele lisandub üldiselt ka keeld müüa tarnija välja üüritavates ruumides konkureerivaid tooteid.

11. Taolise lepingu sõlmimine pakub tarnijale sellise eelise, et ta saab endale tagada kindla turustusvõimaluse, kuna tänu ainuostukohustusele ja konkurentsikeelule keskendub edasimüüja müügitgevuses lepingujärgsete kaupade turustamisele. Tarnelepingud rajavad ka koostöö edasimüüjaga, mis võimaldab tarnijal oma müüki lepingu kehtivusaja jooksul planeerida ning oma tootmist ja turustamist tõhusalt korraldada.

12. Õlle tarnelepingud annavad eeliseid ka edasimüüjale, kuna ta pääseb nende abil soodsate tingimuste ja tarnetagatisega õllemüügiturule. Edasimüüja ja tarnija ühine huvi lepingujärgsete toodete müügi edendamise vastu kindlustab edasimüüjale ka tarnija abi toodete kvaliteedi ja hea klienditeeninduse tagamisel.

13. Kuigi selliste kokkulepete eesmärk ei ole konkurentsi piiramine asutamislepingu artikli 85 lõike 1 tähenduses, tuleb siiski kontrollida, ega nende tagajärjel konkurentsi ei takistata, piirata ega kahjustata.

14. 12. detsembri 1967. aasta otsusega kohtuasjas 23/67: Brasserie De Haecht (EKL 1967, lk 526) leidis Euroopa Kohus, et niisuguse kokkuleppe mõju hindamisel tuleb võtta arvesse kokkuleppe majanduslikku ja õiguslikku konteksti, milles ta võib koos teistega konkurentsile kumulatiivset mõju avaldada. Sellest otsusest nähtub lisaks, et mitme sarnase kokkuleppe kumulatiivne mõju on üks paljudest teguritest, mille põhjal otsustada, kas see võib konkurentsi muutmise kaudu liikmesriikidevahelist kaubandust mõjutada.

15. Järelikult tuleb käesolevas kohtuasjas analüüsida õlle tarnelepingu ning teiste samalaadsete lepingute koosmõju kodumaiste või teistest liikmesriikidest pärit konkurentide võimalustele pääseda õlle tarbimisturule või suurendada oma turuosa ning sellest tulenevalt tarbijatele pakutavate toodete valikule.

16. Sellise analüüsi tegemiseks tuleb kõnealune turg kõigepealt piiritleda. Esiteks saab seda määratleda kõnealuse majandustegevuse iseloomu kaudu, antud juhul on tegemist õllemüügiga. Õlut müüakse nii jaekaubanduses kui toitlustusasutustes. Tarbija seisukohalt erineb toitlustusasutuste sektor, kuhu peamiselt kuuluvad baarid ja restoranid, jaekaubanduse sektorist selle poolest, et toitlustusasutustes ei ole müük seotud pelgalt kauba ostmisega, vaid ka teenuste osutamisega, ning õlle tarbimine toitlustusasutustes ei olene peamiselt majanduslikest kaalutlustest. Seda toitlustusasutustes müümise iseärasust kinnitab asjaolu, et õlletehased on rajanud selle sektori jaoks eraldi turustussüsteemid, mille jaoks on vaja erisisseseadet, ning selle sektori hinnad on üldiselt jaekaubanduse hindadest kõrgemad.

17. Sellest järeldub, et käesolevas kohtuasjas käsitletav turg on toitlustusasutustes õlle müümise turg. Seda järeldust ei kõiguta asjaolu, et kaks turustusvõrku üksteisega teataval määral kattuvad, st jaekaubanduses saavad uued konkurendid oma kaubamärke tutvustada ning kasutada oma mainet ära toitlustuskohtade turule pääsemiseks.

18. Teiseks saab kõnealust turgu piiritleda geograafilisest vaatepunktist. Seoses sellega tuleb tõdeda, et õlle tarnelepingud sõlmitakse ikka veel enamasti siseriiklikul tasandil. Neil asjaoludel tuleb ühenduse konkurentsieeskirjade kohaldamisel käsitleda toitlustusasutustes õlle müümise siseriiklikku turgu.

19. Et hinnata, kas paljude õlle tarnelepingute olemasolu takistab niiviisi piiritletud turule pääsemist, tuleb järgmiseks uurida nende lepingute kui terviku iseloomu ja olulisust. Sellesse tervikusse kuuluvad kõik samalaadsed lepingud, mis seovad suure arvu müügikohti mitme kodumaise tootjaga (18.märtsi 1970. aasta otsus kohtuasjas 43/69: Bilger, EKL 1970, lk 127). Nende lepinguvõrgustike mõju turulepääsule oleneb kõige enam sel viisil kodumaiste tootjatega seotud müügikohtade ja sõltumatute toitlustusasutuste arvu suhtest, sõlmitud kokkulepete kestusest, õllekogustest, mille kohta need kokkulepped on sõlmitud, ning nende koguste ja sõltumatute turustajate müüdavate koguste suhtarvust.

20. Samalaadsete lepingute kimbu olemasolu – isegi kui selle mõju turulepääsu võimalustele on suur – pole iseenesest siiski piisav, järeldamiseks, et kõnealune turg on ligipääsmatu, kuna see lepingute kimp on kõigest üks majandusliku ja õigusliku konteksti osi, mille raames lepingut tuleb hinnata (eespool viidatud 12. detsembri 1967. aasta otsus kohtuasjas 23/67). Teistest teguritest tuleks kõigepealt arvesse võtta neid, mis samuti turulepääsu määravad.

21. Seoses sellega tuleb uurida, kas uuel konkurendil oleks reaalseid ja konkreetseid võimalusi lepingute kimpu sisse tungida, ostes mõne end turul juba sisse seadnud õlletehase koos kõigi selle müügikohtadega, või minna lepingute kimbust mööda, avades uusi toitlustusasutusi. Selleks tuleb võtta arvesse nii äriühingute ostmist ning müügikohtade asutamist puudutavaid õigusnorme ja kokkuleppeid kui ka turustussüsteemi tasuvaks käitamiseks vajalike müügikohtade minimaalset arvu. Ka turul tegutsevatest tootjatest sõltumatute õllehulgimüüjate olemasolu kujutab endast tegurit, mis võib hõlbustada uue tootja turulepääsu, kuna viimane saab nende hulgemüüjate müügikanaleid kasutada oma õlle turustamiseks.

22. Teiseks tuleb arvesse võtta käsitletaval turul valitsevaid konkurentsitingimusi. Selles osas pole mitte ainult vaja teada turul esindatud tootjate arvu ja suurust, vaid ka selle turu küllastatuse astet ning tarbijate lojaalsust olemasolevatele kaubamärkidele, kuna tavaliselt on küllastatud turule, kus tarbijad on lojaalsed väikesele hulgale suurtootjatele, raskem pääseda kui kasvavale turule, kus tegutseb suur hulk väiketootjaid, kellel ei ole tugevaid kaubamärke. Õlle läbimüügi arengutendentsid jaekaubanduses annavad kasulikke andmeid nõudluse arengu kohta ning näitavad seega õlleturu kui terviku küllastatuse astet. Nende arengutendentside analüüs pakub pealegi teatavat huvi tarbijate lojaalsuse hindamiseks eri kaubamärkide suhtes. Uue kaubamärgi all müüdava õlle läbimüügi pidev kasv võib anda selle kaubamärgi omanikule maine, mida ta saab kasutada toitlustusasutuste turule pääsemiseks.

23. Kui käsitletaval turul sõlmitud samalaadsete lepingute kui terviku ning teiste kõnealuse lepingu majandusliku ja õigusliku konteksti tegurite uurimisel ilmneb, et neil lepingutel ei ole kumulatiivset mõju, mis sulgeks uutele kodu- ja välismaistele konkurentidele turulepääsu, ei saa seda kokkulepete kimpu moodustavad üksikud lepingud kahjustada konkurentsi asutamislepingu artikli 85 lõike 1 tähenduses. Järelikult ei kuulu nad seal sätestatud keelu kohaldamisalasse.

24. Kui selle uurimise käigus selgub aga, et kõnealusele turule on raske pääseda, on vaja hinnata, mil määral asjaomase õlletehase sõlmitud lepingud suurendavad sellel turul kehtivate samalaadsete lepingute kumulatiivset mõju. Selle turu ligipääsmatuks muutumise eest peavad vastavalt ühenduse konkurentsieskirjadele vastutama õlletehased, kes sellele olulisel määral kaasa aitavad. Järelikult ei kuulu artikli 85 lõikes 1 sätestatud keelu kohaldamisalasse õlle tarnelepingud, mille on sõlminud õlletehased, kes kumulatiivset mõju olulisel määral ei suurenda.

25. Et hinnata, kui palju teatud õlletehase sõlmitud õlle tarnelepingud eespool mainitud kumulatiivset sulgumist suurendavad, tuleb arvestada lepingupoolte positsiooni turul. See positsioon ei sõltu mitte üksnes õlletehase ning selle kontserni turuosast, millesse ta kuulub, vaid ka tehase või kontserniga seotud müügikohtade arvu ja käsitletaval turul leiduvate tootlustusasutuste koguarvu suhtest.

26. Peale selle sõltub õlletehase sõlmitud üksikute lepingute panus selle turu sulgumisse ka lepingute kehtivusaeg. Kui see aeg on selgelt pikem kui tavaliste kõnealusel turul sõlmitavate õlle tarnelepingute keskmine kehtivusaeg, kuulub see üksikleping artikli 85 lõikes 1 sätestatud keelu kohaldamisalasse. Suhteliselt väikese turuosaga õlletehas, mis on oma müügikohad endaga paljudeks aastateks sidunud, võib tegelikult turu ligipääsmatuks muutumisele sama palju kaasa aidata kui suhteliselt tugeva turupositsiooniga õlletehas, mis oma müügikohad regulaarselt lühikeste ajavahemike tagant kohustustest vabastab.

27. Seega tuleb esimesele kolmele eelotsuse küsimusele vastata, et õlle tarneleping on EMÜ asutamislepingu artikli 85 lõike 1 alusel keelatud, kui see vastab kahele kumulatiivsustingimusele. Esiteks on vaja, et vaidlusaluse lepingu majandusliku ja õigusliku konteksti seisukohalt oleks tootlustusasutustes õlle müümise siseriiklik turg raskesti ligipääsetav konkurentidele, kes võiksid sinna siseneda või oma turuosa sinna laiendada. Asjaolu, et sellel turul kuulub vaidlusalune leping samalaadsete lepingute tervikusse, millel on konkurentidele kumulatiivne mõju, kujutab endast ainult ühte tegurit paljudest, mille põhjal otsustada, kas sellele turule on tõesti raske pääseda. Teiseks peab vaidlusalune leping märkimisväärselt suurendama tõket, mille need lepingud oma majanduslikus ja õiguslikus kontekstis tervikuna rajavad. Konkreetse lepingu panuse suurus sõltub lepingupoolte positsioonist kõnealusel turul ning lepingu kehtivusaegast.

Erandit sisaldava õlle tarnelepingu kokkusobivus asutamislepingu artikli 85 lõikega 1

28. Õlle tarneleping, mis sisaldab erandit, erineb tavaliselt sõlmitavatest õlle tarnelepingutest selle poolest, et ta lubab edasimüüjal teistest liikmesriikidest pärit õlut osta. Selline teiste liikmesriikide õllele tehtav erand vähendab konkurentsikeelu kohaldamisala, mis klassikalises õlle tarnelepingus ainuostukohustusele lisandub. Selle erandi ulatust tuleb hinnata tema sõnastuse ning majandusliku ja õigusliku konteksti põhjal.

29. Erandiklausli sõnastuse kohta tuleb märkida, et kui on näha, et selles lubatakse edasimüüjal konkureerivat õlut teistest liikmesriikidest ainult ise osta, pakub klausel vaid väga piiratud ulatusega avatust. Kui aga klausel lubab edasimüüjal müüa ka kolmandate ettevõtete poolt teistest liikmesriikidest imporditud õlut, on avatus suurem.

30. Klausli majandusliku ja õigusliku konteksti osas tuleb rõhutada, et kui mõnes teises klauslis nõutakse lepingus kirjeldatud miinimumkoguse õlle ostmist nagu põhikohtuasjas käsitletaval juhul, tuleb uurida, kui suure osa see kogus moodustab asjaomasel ettevõttes tavaliselt läbimüüdavast õllest. Kui uurimisel selgub, et kohustuslik kogus on suhteliselt suur, kaotab erand oma majandusliku tähtsuse ning konkureeriva õlle müügikeeld on endiselt täies jõus. Eriti kehtib see tõdemus siis, kui miinimumkoguse ostukohustust täiendavad sanktsioonid.

31. Kui erandi sõnastuse tõlgendamisel või lepinguklauslite kui terviku konkreetse mõju uurimisel nende majanduslikus ja õiguslikus kontekstis selgub, et konkurentsikeelu kohaldamisala piirang on pelgalt hüpoteetiline või et tal puudub majanduslik tähtsus, tuleb seda lepingut pidada samaväärseks klassikalise õlle tarnelepinguga. Järelikult tuleb seda asutamislepingu artikli 85 lõike 1 seisukohalt hinnata samamoodi nagu õlle tarnelepinguid üldiselt.

32. Teisiti on siis, kui erand tagab teiste liikmesriikide õlle kodu- või välismaisele tarnijale reaalse võimaluse asjaomast müügikohta varustada. Sellist klauslit sisaldav leping ei mõjuta põhimõtteliselt liikmesriikidevahelist kaubandust artikli 85 lõike 1 tähenduses, seega väljub ta seal sätestatud keelu kohaldamisalast.

33. Niisiis tuleb Oberlandesgerichti neljandale küsimusele vastata, et õlle tarneleping, mis lubab edasimüüjal teistest liikmesriikidest pärinevat õlut osta, ei mõjuta riikidevahelist kaubandust, kui see luba annab kodu- või välismaisele tarnijale reaalse võimaluse seda edasimüüjat teistest liikmesriikidest pärineva õllega varustada.

Määruse nr 1984/83 artikli 6 lõike 1 tõlgendamine

34. Viienda küsimusega tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus põhiliselt teada, kas määruses nr 1984/83, eriti selle artikli 6 lõikes 1 sätestatud grupierand kaitseb õlle tarnelepinguid, kui edasimüüja ainuostukohustuse alla kuuluvate toodete sortiment ei selgu lepingu tekstist, vaid tootja poolt korrapärase ajavahemike tagant koostatavatest tootenimistutest, mille juurde kuuluvad vastavad hinnakirjad.

35. Määrus nr 1984/83 näeb õlle tarnelepingute suhtes grupierandi tegemiseks ette erieeskirjad. Need eeskirjad, mis erinevad ainuõiguslike ostukokkulepete suhtes kohaldatavatest üldsätetest, on toodud selle määruse artiklites 6, 7 ja 8.

36. Määruse artikli 6 lõikest 1 on selgelt näha, et edasimüüja võetud ainuostukohustus puudutab üksnes teatavaid õllesid või teatavaid õllesid ja jooke, mis on selles kokkuleppes nimetatud. Selle täpsusnõude eesmärk on vältida, et tarnija saaks ühepoolselt ainuostukohustuse kohaldamisala laiendada. Õlle tarneleping, mis viitab ainuostukohustuse alla kuuluvate toodete osas hinnakirjale, mida tarnija võib ühepoolselt muuta, ei vasta sellele nõudele ning järelikult ei kaitse seda artikli 6 lõige 1.

Järelikult tuleb viiendale eelotsuse küsimusele vastata, et kui ainuostukohustuse alla kuuluvad joogid ei ole lepingu enda tekstis loetletud, vaid seal on sätestatud, et jookide loetelu on toodud õlletehase või selle tütaretevõtete parajasti kehtivas hinnakirjas, ei ole määruse (EMÜ) nr 1984/83 artikli 6 lõike 1 kohaldamise tingimused täidetud.

Määruse nr 1984/83 artikli 8 lõike 2 punkti b tõlgendamine

38. Määruse nr 1984/83 artikli 8 lõike 2 punktis b on muuhulgas sätestatud, et kui õlle tarneleping puudutab tootlustusasutust, mida tarnija edasimüüjale üürib või mille ta selle käsutusse annab, peab lepingus olema ette nähtud, et edasimüüjal on õigus osta kolmandate ettevõtete käest jooke – välja arvatud õlut –, millega need teda selle lepingu alusel varustavad, juhul kui need ettevõtted pakuvad jooke soodsamatel tingimustel ja kui tarnija selliseid tingimusi ei paku. Kuuenda küsimusega tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas leping, mis sellele nõudele ei vasta, jääb määruses ette nähtud grupierandi kohaldamisalast kogu ulatuses välja või piirduvad eespool mainitud sättega kokk SOBIMATUSE tagajärjed üksnes lepinguklausliga, mis keelab edasimüüjal osta kolmandatelt ettevõtetelt ka muid jooke kui õlu.

39. Sellele küsimusele saab vastuse määruse nr 1984/83 artikli sõnastusest. Artikli 8 lõige 1 sätestab selgesõnaliselt, et õlle tarnelepingutele ette nähtud grupierandit ei saa kohaldada, kui mõned klauslid piiravad edasimüüja tegutsemisvabadust ning kui kokkuleppe kehtivusaeg on liiga pikk. Lõige 2 lisab sellele eritingimused nende lepingute jaoks, mis on seotud tootlustusasutuste üürimise või käsutusse andmist. Niisiis ei saa õlle tarnelepingutele artikli 6 lõikes 1 ette nähtud grupierandit tervikuna kohaldada, kui need tingimused on täitmata.

40. Siiski ei tähenda asjaolu, et õlle tarneleping ei vasta grupierandi tingimustele, tingimata seda, et vastavalt asutamislepingu artikli 85 lõikele 2 muutuks kehtetuks kogu leping. Kehtetuks muutuvad ainult need kokkuleppe osad, mis on artikli 85 lõike 1 järgi keelatud. Kogu leping muutub kehtetuks ainult siis, kui neid osi pole kokkuleppes endast võimalik lahutada (30. juuni 1966. aasta otsus kohtuasjas 56/65: Société technique minière, EKL 1966, lk 337).

41. Lisaks tuleb märkida, et sellise kokkuleppe pooled, mida grupierandi määrus ei kaitse, võivad alati taotleda komisjonilt üksikerandit või tugineda sellele, et kokkuleppe vastab teist liiki kokkulepete puhul ette nähtud grupierandi tingimustele (18. detsembri 1986. aasta otsus kohtuasjas 10/86: VAG France, EKL 1986, lk 4071).

42. Seega tuleb kuuendale eelotsuse küsimusele vastata, et kui õlle tarneleping ei vasta määruse nr 1984/83 artikli 8 lõike 2 punktis b esitatud nõudele, ei kohaldata selle määrusega ette nähtud grupierandit õlle tarnelepingule, kui see puudutab tootlustusasutust, mida tarnija edasimüüjale üürib või mille ta selle käsutusse annab, ning sisaldab ka muude jookide kui õlle ostmise kohustust.

Siseriikliku kohtu pädevus artikli 85 kohaldamise alal kokkuleppe suhtes, kui seda ei kaitse erandimäärus

43. Oma viimase küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, millise hinnangu ta peaks vastavalt ühenduse konkurentsieeskirjadele andma kokkuleppele, mis ei vasta määruse nr 1984/83 kohaldamise tingimustele. See küsimus puudutab üldist

menetluslikku probleemi, mis on seotud vastavalt komisjoni ja siseriiklike kohtute pädevusega eeskirjade kohaldamise alal.

44. Seoses sellega tuleb kõigepealt rõhutada, et ühenduse konkurentsipoliitika rakendamise ja suunamise eest vastutab komisjon. Tema ülesandeks on teha Esimese Astme Kohtu ja Euroopa Kohtu järelevalve all vastavalt kehtivatele protseduureeglitele üksikotsuseid ning anda erandimäärusi. Selle ülesande täitmisel tuleb vältimatult anda keerulisi majanduslikke hinnanguid, eriti kui on vaja hinnata, kas kokkulepe kuulub artikli 85 lõike 3 kohaldamisalasse. Komisjonil on vastavalt nõukogu 6. veebruari 1962. aasta määruse nr 17 (esimene määrus asutamislepingu artiklite 85 ja 86 rakendamise kohta, EÜT 1962, 13, lk 204; ELT eriväljaanne 08/01, lk 3) artikli 9 lõikele 1 ainupädevus selle sätte kohaldamise otsuste tegemiseks.

45. See-eest ei ole komisjonil mingit ainupädevust artikli 85 lõike 1 ning artikli 86 kohaldamise alal. Nende sätete kohaldamise pädevust jagab ta siseriiklike kohtutega. Nagu Euroopa Kohus oma 30. jaanuari 1974. aasta otsuses (kohtuasjas 127/73: BRT, EKL 1974, lk 51) ka täpsustas, on artikli 85 lõikel 1 ja artiklil 86 vahetu õigusmõju üksikisikute vahelistele suhetele ja nendest sätetest tulenevad isikutele õigused, mida siseriiklikud kohtud peavad kaitsma.

46. Sama kehtib erandimääruste sätete kohta (3. veebruari 1976. aasta otsus kohtuasjas 63/75: Fonderies Roubaix, EKL 1976, lk 111). Siiski ei tohi nende sätete vahetu kohaldatavus viia selleni, et siseriiklikud kohtud muudaksid erandimääruste ulatust, laiendades nende kohaldamisala kokkulepetele, mis sinna ei kuulu. Selline laiendamine mõjutaks, olenemata oma ulatusest, komisjoni seadusandliku pädevuse teostamise viisi.

47. Järgmiseks tuleb vaadelda selle pädevuse jagunemise tagajärgi ühenduse konkurentsieeskirjade konkreetsele kohaldamisele siseriiklikes kohtutes. Selles osas tuleb arvesse võtta asjaolu, et neil siseriiklikel kohtutel on oht võtta vastu otsuseid, mis lähevad vastuollu komisjoni tehtud või teha kavatsetavate otsustega artikli 85 lõike 1 ja artikli 86, samuti artikli 85 lõike 3 kohaldamise kohta. Sellised vasturääkivad otsused oleksid õiguskindluse üldpõhimõttega vastuolus, seega tuleb neid vältida, kui siseriiklikud kohtud teevad otsuseid kokkulepete või tegevuse kohta, mille kohta võib veel otsuse teha ka komisjon.

48. Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktika kohaselt ei tohi siseriiklikud kohtud siis, kui komisjon pole määruse nr 17 alusel otsust teinud, kuulutada asutamislepingu artikli 85 lõike 2 alusel õigustühiseks kokkuleppeid, mis olid olemas enne 13. märtsi 1962 ehk selle määruse jõustumiskuupäeva ning millest on nõuetekohaselt teatatud (6. veebruari 1973. aasta otsus kohtuasjas 48/72: Brasserie de Haecht, EKL 1973, lk 77; 14 detsembri 1977. aasta otsust kohtuasjas 59/77: De Bloos, EKL 1977, lk 2359). Kuni komisjon ei ole oma otsust teinud, on need kokkulepped tõesti ajutiselt kehtivad (10. juuli 1980. aasta otsus kohtuasjas 99/79: Lancôme, EKL 1980, lk 2511).

49. Põhikohtuasjas käsitletav leping sõlmiti 14. mail 1985 ning ükski kohtutoimiku dokument ei viita sellele, et see leping oleks täpne koopias mingist enne 13. märtsi 1962 sõlmitud tüüplepingust, millest oleks nõuetekohaselt teatatud (30. juuni 1970. aasta otsus kohtuasjas 1/70: Rochas, EKL 1970, lk 515). Niisiis ei tundu see leping olevat ajutiselt kehtiv. Et siiski omavahel lepitada vasturääkivate otsuste vältimise vajadust ning siseriikliku kohtu kohustust otsustada selle menetlusosalise nõuete üle, kes väidab, et

leping on õigustühine, võib siseriiklik kohus artikli 85 kohaldamisel arvestada järgmisi kaalutlusi.

50. Kui artikli 85 lõike 1 kohaldamise tingimused on ilmselt täitmata ning järelikult ei ole vähimatki ohtu, et komisjon teeks teistsuguse otsuse, võib siseriiklik kohus menetlust jätkata, et vaidlusaluse lepingu kohta otsus teha. Sama kehtib siis, kui lepingu kokkusobimatuses asutamislepingu artikli 85 lõikega 1 pole mingit kahtlust ning kui erandimääruseid ning komisjoni varasemaid otsuseid arvestades ei saa lepingu kohta mingil juhul artikli 85 lõike 3 alusel erandi kohaldamise otsust teha.

51. Seoses sellega tuleb meenutada, et lepingu kohta saab sellise otsuse teha ainult siis, kui sellest on teatatud või kui see on teatamise kohustustest vabastatud. Kokkulepe on määruse nr 17 artikli 4 lõike 2 alusel teatamise kohustusest vabastatud siis, kui kõik selle osapooled on ühe liikmesriigi ettevõtted ning kokkulepe ei ole seotud liikmesriikidevahelise ekspordi ega impordiga. Õlle tarneleping võib nendele tingimustele vastata ka siis, kui ta on sarnaste lepingute kogumi lahutamatu osa (18. märtsi 1970. aasta otsus kohtuasjas 43/69: Bilger, EKL 1970, lk 127).

52. Kui siseriiklik kohus tuvastab, et vaidlusalune leping vastab neile vorminõuetele, ning leiab komisjoni määruste ja otsuste valguses, et selle lepingu kohta võib teha erandi kohaldamise otsuse, võib siseriiklik kohus otsustada menetluse peatada või võtta ajutised meetmed vastavalt oma siseriikliku menetlusõiguse eeskirjadele. Menetluse peatamine või ajutiste meetmete kohaldamine tuleb kõne alla ka siis, kui vasturääkivate otsuste oht tekib artikli 85 lõike 1 ja artikli 86 kohaldamisel.

53. Selles kontekstis tuleb täpsustada, et siseriiklikul kohtul on alati võimalus kehtiva siseriikliku menetlusõiguse piires ja asutamislepingu artiklist 214 kinni pidades küsida komisjonilt teavet menetluse seisu kohta, mille see institutsioon võib olla algatanud, ning selle kohta, kui tõenäoline on, et komisjon teeks vaidlusaluse lepingu kohta määruse nr 17 sätete alusel ametliku otsuse. Samadel tingimustel võib siseriiklik kohus, kui artikli 85 lõike 1 või artikli 86 konkreetsel kohaldamisel on tekkinud erilisi raskusi, võtta komisjoniga ühendust, et hankida majandus- ja õiguslaseid andmeid, mida see institutsioon saab talle anda. Tegelikult on komisjon vastavalt asutamislepingu artiklile 5 kohustatud tegema lojaalset koostööd liikmesriikide kohtutega, kelle ülesanne on hoolitseda ühenduse õiguse rakendamise ja sellest kinnipidamise eest siseriiklikus õiguskorras (13. juuli 1990. aasta määrus C-2/88 Imm: Zwartveld jt, EKL 1990, lk I-3365, punkt 17).

54. Viimaks võib siseriiklik kohus igal juhul menetluse peatada, et esitada Euroopa Kohtule asutamislepingu artikli 177 alusel eelotsuse küsimus.

55. Neil asjaoludel tuleb Oberlandesgerichti viimasele küsimusele vastata, et siseriiklik kohus ei tohi laiendada määruse nr 1984/83 kohaldamisala õlle tarnelepingutele, mis ei vasta selgelt selles määruses sätestatud erandi tegemise tingimustele. Samuti ei tohi siseriiklik kohus artikli 85 lõike 3 põhjal otsustada, et selle artikli lõiget 1 ei saa taolisele lepingule kohaldada. Ta võib siiski tuvastada, et see leping on vastavalt artikli 85 lõikele 2 tühine, kui ta on veendunud, et selle lepingu kohta ei saa artikli 85 lõike 3 alusel erandi kohaldamise otsust teha.

Kohtukulud

56. Euroopa Kohtule märkusi esitanud Prantsuse Vabariigi valitsuse ja Euroopa Ühenduste Komisjoni kohtukulud ei hüvitata. Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus siseriiklik kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse see kohus.

Esitatud põhjendustest lähtudes

EUROOPA KOHUS,

vastates Oberlandesgericht Frankfurt am Maini 13. juuli 1989. aasta määrusega esitatud küsimustele, otsustab:

- 1) **Õlle tarneleping on EMÜ asutamislepingu artikli 85 lõike 1 alusel keelatud, kui see vastab kahele kumulatiivsustingimusele. Esiteks on vaja, et vaidlusaluse lepingu majandusliku ja õigusliku konteksti seisukohalt oleks tootlustusasutustes õlle müümise siseriiklik turg raskesti ligipääsetav konkurentidele, kes võiksid sinna siseneda või oma turuosa sinna laiendada. Asjaolu, et sellel turul kuulub vaidlusalune leping samalaadsete lepingute tervikusse, millel on konkurentsile kumulatiivne mõju, kujutab endast ainult ühte tegurit paljudest, mille põhjal otsustada, kas sellele turule on tõesti raske pääseda. Teiseks peab vaidlusalune leping märkimisväärselt suurendama tõket, mille need lepingud oma majanduslikus ja õiguslikus kontekstis tervikuna rajavad. Konkreetse lepingu panuse suurus sõltub lepingupoolte positsioonist kõnealusel turul ning lepingu kehtivusajast.**
- 2) **Õlle tarneleping, mis lubab edasimüüjal teistest liikmesriikidest pärinevat õlut osta, ei mõjuta riikidevahelist kaubandust, kui see luba annab kodu- või välismaisele tarnijale reaalse võimaluse seda edasimüüjat teistest liikmesriikidest pärineva õllega varustada.**
- 3) **Kui ainuostukohustuse alla kuuluvad joogid ei ole lepingu enda tekstis loetletud, vaid seal on sätestatud, et jookide loetelu on toodud õlletehase või selle tütarettevõtete parajasti kehtivas hinnakirjas, ei ole komisjoni 22. juuni 1983. aasta määruse (EMÜ) nr 1984/83 (asutamislepingu artikli 81 lõike 3 kohaldamise kohta ainuõigusliku ostukokkuleppe liikide suhtes) artikli 6 lõike 1 kohaldamise tingimused täidetud.**
- 4) **Kui õlle tarneleping ei vasta määruse nr 1984/83 artikli 8 lõike 2 punktis b esitatud nõudele, ei kohaldata selle määrusega ette nähtud grupierandit õlle tarnelepingule, kui see puudutab tootlustusasutust, mida tarnija edasimüüjale üürib või mille ta selle käsutusse annab, ning sisaldab ka muude jookide kui õlle ostmise kohustust.**
- 5) **Siseriiklik kohus ei tohi laiendada määruse nr 1984/83 kohaldamisala õlle tarnelepingutele, mis ei vasta selgelt selles määruses sätestatud erandi tegemise tingimustele. Samuti ei tohi siseriiklik kohus artikli 85 lõike 3 põhjal otsustada, et selle artikli lõiget 1 ei saa taolisele lepingule kohaldada. Ta võib siiski tuvastada, et see leping on vastavalt artikli 85 lõikele 2 tühine, kui ta on veendunud, et selle lepingu kohta ei saa artikli 85 lõike 3 alusel erandi kohaldamise otsust teha.**

Due Mancini O'Higgins Moitinho de Almeida

Díez de Velasco Schockweiler Grévisse Zuleeg Kapteyn

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 28. veebruaril 1991. aastal Luxembourgis.

Kohtusekretär

President

J.-G. Giraud

O. Due